

# TARGUM ONKELOS TIL GENESIS 4,7B

...איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע שאת...

Bjørn Olav Grüner Kvam

Trondheim

## 1. Innledning

Denne artikkel skal ta for seg et eksempel på jødisk fortolkertradisjon. I den rabbiniske tradisjonslitteratur finner vi to av flere hovedgrupper av skrifter; dels de jødiske, arameiske oversettelser av den hebraiske Bibel, targumene; dels midrasjene. Targumene har det særtrekk at tolkningen glir inn i targumtekstens oversettelse, og teksten flyter sammen til et hele. Eksegesen inkorporeres i targumteksten ved forskjellige former for metodiske håndgrep.<sup>2</sup> En særskilt plass inntar i så måte den babylonske Targum til Pentateuken, Targum Onkelos (TO). Hva gjelder dens formelle side, fremtrer denne targum i store deler som en ordrett oversettelse av den hebraiske bibeltekst. Targumen inneholder likevel i stor grad fortolkning i fortettet form og har sin egen eksegetiske metodikk (Bowker 1967; Vermes 1975[=1963]-a; Doron 1985). De fortolkende elementer reflekterer som oftest den rabbiniske tradisjon, særlig slik den kommer til uttrykk i midrasjene.

Forholdet mellom targumene og den øvrige rabbiniske litteratur kan anskueliggjøres ved å sammenligne en tekst i targumlitteraturen på den ene side med de tradisjoner vi finner i den tilsvarende tekst i midrasjlitteraturen på den annen side. Tradisjonsinnholdet er det samme, men metodikken forskjellig. Et eksempel på tidlig bibelsk eksegesi finner vi i targumenes gjengivelse av Gn 4,3-16, et *locus classicus par excellence* innen targumforskningen.<sup>3</sup> Ikke minst har det særlige *crux interpretum* i v. 8 i den hebraiske tekst stått i sentrum. Vers 7 har imidlertid bare i liten grad vært gjenstand for behandling. Jeg vil i det foreliggende arbeide underlegge TOs gjengivelse av Gn 4,7b en nærmere undersøkelse.

### 1.1. Tekstene

#### 1.1.1. Den massoretiske tekst

Gn 4,7 i den massoretiske tekst (MT) lyder i oversettelse:

---

<sup>1</sup> »Issi, sønn av Juda, sa: 'Det er fem skriftord i Torahen som ikke har noen *hekhra* [eg. »overvekt« - dvs. skriftord der det ikke kan éntydig avgjøres om et gitt ord tilhører den forangående eller efterfølgende vershalvdel]: »oppløfting«[Gn 4,7],... « (bJom 52a-b; Mekh Amaleq I ad Ex 17,9).

<sup>2</sup> Patte 1975, 55-81.

<sup>3</sup> Av de mange arbeider kan spesielt nevnes Grelot 1959; Le Déaut 1961; Isenberg 1970; Brawer 1971/5731; Kuiper 1972; Fischel 1973; Vermes 1975[=1963]-b; Levine 1976; McNamara 1978[=1966]; Chilton 1982.

»Er det ikke slik at om du gjør godt, oppløftelse [*sic*]. Men om du ikke gjør godt, lurer synden ved døren; til deg skal dens lyst stå, men du skal råde over den.«<sup>4</sup>

Som antydning i dette arbeids *prooemium*, har allerede den rabbiniske litteratur sett på dette vers som en utfordring. Vers 7 i MT byr blant annet på den utfordring at i første del av verset synes ordet תנש (inf.constr.qal av נש) vanskelig å kunne få en meningsfylt tolkning i konteksten. Ordet kan forstås på ihvertfall fire ulike måter (Brock 1988, 87): 1. »frembære«, dvs. »ofre«; sml. Septuaginta (LXX) προσεργκης; altså תנש forstått som en del av protaksen: »Om du ofrer rett,«. 2. »løfte opp«, dvs. »akseptere«; sml. Aquila, Theodotion, Pesjitta; תנש forstått som apodosen i betingelsessetningen. 3. »løfte opp«, dvs. »tilgi«, sml. Symmachus, samt targumene. 4. »henge opp«, dvs. »utsette« (dommen?), sml. den samaritanske Targum.<sup>5</sup>

Vårt vers kaller unektelig på en »semantic exegesis« fra en eventuell oversettters side (sml. Tov 1992, 124-125).

### 1.1.2. Targumene

De arameiske targumers tillegg knytter seg til ordet תנש. Både Targum Onkelos og de palestinske Targumer (PT) har forstått ordet נש som en del av uttrykket נש חטא - »tilgi synd« eller נש ען - tilgi misgjerning«.

Neofiti I (de øvrige PT tilsvarende)<sup>6</sup> kan gjengis slik (de passasjer der targumen adskiller seg fra en ord-for-ord oversettelse av MT er anført i *kursiv*):

»Er det ikke slik at om du gjør *din gjerning* god i denne verden, skal det løses for deg og du skal bli tilgitt i den kommende verden. Men om du ikke gjør *din gjerning* god i denne verden, skal din synd lure til den store dommens dag. Ved hjertets dør ligger *din* synd. I din hånd har jeg overgitt makten over den onde tilbøyelighet. Du skal herske over den, enten til å leve rettferdig eller til å synde.«<sup>7</sup>

TOs gjengivelse synes et stykke på vei å være en forkortet utgave av PTs versjon. I v. 7b går imidlertid TO og PT etter ordene »...dommens dag« i hver sin retning. Mens PT taler om menneskets frie vilje og makt over den onde tilbøyelighet, taler TO om omvendelse:

<sup>4</sup> (7) הלוא אסדיתטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבך (אלך תשוקתו) אתה תמסלבו:

<sup>5</sup> For en bredere drøftelse av de tekstkritiske problemer v.7.8 byr på, se Westermann 1974 ad loc. med videre litteraturhenvisninger.

<sup>6</sup> For ikke å tyngte fremstillingen unødig, gjengir jeg i denne artikkel gjennomgående kun Targum Neofiti (N) der denne er representativ for de palestinske targumtradisjoner. Den arameiske tekst anføres kun i den utstrekning fremstillingen krever det. Jeg henviser ellers til de anførte tekstutgaver og oversettelser i serien The Aramaic Bible En fullstendig synopse over hele TGn 4,3-16 finnes hos Grelot 1959; engelsk oversettelse hos Vermes 1975[=1963]-b.

<sup>7</sup> הלא אן תטיב עובדך בעלמא הדין ישתבי וישתבק לך בעלמא [א] דאתי ואין לא תיטב עובדך בעלמא הדין ליום דינא רבה חטאך נטיר ועל תרע לבה חטאך רביע ובידך מסרת רשותא דיצרה בישא ואת תהוי שלט בה בין למיזכי ובין למחטי

»Er det ikke slik at om du gjør *din gjerning* god, skal du bli tilgitt. Men om du ikke gjør *din gjerning* god, skal synden *alltid* lure til *dommens dag*, slik at det skal kreves tilbakebetaling fra deg, om du ikke vender om. Men om du vender om, skal du bli tilgitt.»<sup>8</sup>

Til TO foreligger dessuten et tillegg, en Targum Tosefta Ms. Ox. 318. De første linjer lyder i oversettelse: »Det finnes ingen dom og det finnes ingen dommer bortsett fra hans (Kains) misgjerningers dom. [Det finnes en dom og det finnes] en dommer og det finnes en annen verden med krav om tilbakebetaling for det onde....« Tillegget synes tydelig overtatt fra PTGn 4,8.

## 1.2. Problemet

TO (med unntak av TTos Ms. Ox 318) har altså i v. 7b en tekst som ikke samstemmer med PT. Hvorfra henter TO sin eksegese; og hva kan ha foranlediget TOs eksegese til v. 7b - nettopp på dette sted? Disse to spørsmål henger sammen. Derfor vil også momenter som vedrører begge i noen grad behandles sammen i den efterfølgende drøftelse.

Undersøkelsen vil søke å vise at TO har integrert tradisjoner som den øvrige rabbinske litteratur knytter til et sted som Gn 4,7 og/eller til Kainskikkelsen. TOs gjengivelse er på linje med den vi finner i andre, relevante targumtekster, både til Gn 4 og i andre tekster i TO. Targumisten kan ha oversatt nettopp som han gjør nettopp til Gn 4,7b ved å ha assosiert til forestillingen om »omvendelsens dør/mulighet«. Den viktigste rolle synes imidlertid en assosiativ fortolkerteknikk å ha spilt. TO har utformet sin eksegese av Gn 4,7 ved hjelp av en assosiativ oversettelse, i analogi med en typisk rabbinsk tolkningsmetode.

## 2. Targum Onkelos til Genesis 4,7b

### 2.1. TOGn 4,7 i lys av den rabbinske litteratur

Som nevnt innledningsvis, inneholder TO en stor grad av eksegese, sin fortettede form til tross. Denne eksegese reflekterer den rabbinske tradisjon, ikke minst slik den kommer til uttrykk i de formentlig tidligste midrasjer. Så er også tilfelle for TOs oversettelse av Gn 4,7b. TOs gjengivelse av Gn 4,7b synes å gjenspeile eller samsvare med tradisjoner som deler av den øvrige rabbinske litteratur har knyttet til et sted som Gn 4,7 og/eller til Kainskikkelsen. I vår sammenheng aktualiseres i særlig grad verker som Pesiqta Rav Kahana (PRK), Beresjit Rabba (Ber.R), Sjirim Rabba (Sjir.R) og Mekhilta de-Rabbi Isjmael (Mekh). Targumen presenterer stoffet på sin egen måte, innenfor rammen av sin genre.

#### 2.1.1. Pesiqta Rav Kahana

PRK 24 handler i sin helhet om omvendelse. Av spesiell interesse er PRK 24,11 (*ad* Ho 14,2: »Vend om, Israel«), der omvendelsesmotivet knyttes eksplisitt til Kain. Riktignok blir bare halvparten av straffen avvendt, på grunn av Kains halvhjertede omvendelse og fordekte opptreden.

<sup>8</sup>

הלא אם תוטיב עובדך ישתביק לך ואם לא תוטיב עובדך ליום דינא חטא  
נסיר עתיד לאתפרעא מינך אם לא תתוב ואם תתוב ישתביק לך:

### 2.1.2. Beresjit Rabba

Ber.R er særlig relevant for vår undersøkelse. Når det gjelder Genesis, er et flertall av parallellene mellom TO og den øvrige rabbiniske litteratur fra midrasjene (185x, mot 64x i Misjna, Tosefta, den babylonske og den palestinske Talmud tilsammen). Av midrasjene er parallellene med Beresjit Rabba de fleste (98x) ([Aram.Bible, 6], 15-18).

Først skal vi legge merke til at *Ber.R* 22,6 blant annet gir uttrykket אַמְדַּתִּיטִיב i 4,7b følgende tolkning: »Er det ikke slik at om du gjør godt, vil jeg tilgi deg« - הלא אם תיטיב אני - מוחל לך. Det kan imidlertid ikke éntydig fastslås at det er dette uttrykk som kan ha influert TOs gjengivelse av Gn 4,7b (slik Aberbach - Grossfeld 1982, 41, n. 7 gjør). Forbindelsen mellom *Ber.R* og TO kan ikke betraktes som eksklusiv, i den forstand at TO skulle ha overtatt ordlyden i sitt tillegg fra *Ber.R*. Den delen av uttrykket fra *Ber.R* som sammenfaller med TO er ikke annet enn en gjengivelse av MT.

Jeg vil derimot vende oppmerksomheten mot rabbiniske tekster som direkte eller indirekte knytter Kainskikkelsen til omvendelsesmotivet. Av tekster i midrasjlitteraturen som knytter Kain til omvendelsesmotivet eksplisitt, må nevnes:

*Ber.R* 22,12 (ad 4,15: »Herren satte et tegn på Kain«): »Han gjorde ham til (selve) tegnet - עשאו אותך på dem som omvender seg.« Kains omvendelse utvirket at Herren utsatte dommen over Kains voldsværk, inntil storfloommen tok ham bort, med henvisning til Gn 7,23. Slik også *Qoh.R* ad 6,3, som refererer utsagnet »han får heller ingen grav« i *Qoh* 6,3 til Kain, som ble revet bort av vannfloommen; og utsagnet »det ufullbårne foster - הנפל er bedre stilt enn han« til Abel, som falt - נפל under Kains slag. Tilsvarende *Sjem.R* 31,17.

*Ber.R* 22,13 (ad 4,16: »Og Kain gikk ut«) skildrer hvordan Kain derefter møter Adam, og beretter for ham at han har omvendt seg og blitt gjenforenet med Gud, - hvorpå Adam slår seg i ansiktet og lovpriser omvendelsens store makt, med henvisning til Ps 92,1: »Det er godt å lovsynge Herren....«

I tillegg til de anførte tekster, finnes det tekster som omtaler omvendelsens mulighet generelt, ved siden av at de eksplisitt omtaler Kain i denne forbindelse:

*Ber.R* 20,7 (ad Gn 3,16: »Din lyst skal stå til din mann«) omtaler de fire slags begjær: Kvinnens begjær, som ikke står til noen annen enn hennes mann; Fristerens begjær, som står til ikke noen andre enn Kain og hans venner (sml. 4,7); regnets begjær efter ingen annen enn jorden (Ps 65,10: »...og dem [dvs. regndråpene] som begjærer - ותשקקה henne), og Herrens begjær efter ingen annen enn Israel (Cant 7,11). Tilsvarende *Sjir.R* ad 7,11: Det er tre sterke begjær: Israels begjær kun mot deres Far i himmelen (7,11); en kvinnes lyst står bare til hennes ektemann (Gn 3,16); den onde tilbøyelighets begjær står mot Kain og hans like. R. Josjua i R. Achas navn: Det er (også) regnets begjær mot jorden.

*Ber.R* 32,7 (ad Gn 7,10: »Da syv dager var til ende«) taler om at Herren gav menneskene før storfloommen en ukes utsettelse, slik at de kunne ha mulighet til å omvende seg, men de gjorde ikke det. Slik også *bSan* 108b og *ARN* A 32. *Ber.R* 32,5 (ad Gn 7,4: »og utrydde fra jorden alt liv - את כל־היקום som jeg har skapt«) refererer denne passasjen til Kain, han som reiste seg - ויקם over sin bror Abel og slo ham ihjel. Dommen ble utsatt for Kain, inntil storfloommen kom og tok ham bort, som det er skrevet: »Herren utryddet hver levende skapning - את כל־היקום« (7,23).

### 2.1.3. Andre midrasjer

I tillegg til de omtalte, kan følgende tekster anføres:

*Waj.R* 10,5 (ad Lv 8,1: »Hent Aron og hans sønner«): Bønn utvirker full forsoning, men omvendelse kun halv - med henvisning til Kain (Gn 4,13 og 16). Tilsv. i *Dev.R* 8,1. »Kain gikk ut (bort)«, hvorefter historien om hans møte med Adam fortelles.

Det finnes også steder som bevitner frasen og strukturen »om - om ikke«, som vi finner i TOGn 4,7:

*Sjem.R 7,2 (ad Ex 6,13)*: Tre ganger venter Gud på mennesket, om det vil vende om, vel og bra; om ikke, hjemsøker han det til og med for dets første (overtredelser).

Også *Rut.R 2,10 (ad Ruth 1,5)* inneholder flere ganger passasjen »Om han omvender seg (fra sin ondskap), vel og bra, men om ikke,...«, med henvisning til Lv 14,40-56.

*Lv.R 17,4 (ad 14,34)* inneholder den samme haggada som i *Rut.R 2,10*, med den samme kontrastering: »Om han omvender seg,...om ikke...«. I *Lv.R 17,4* sies eksplisitt at det dreier seg om Herrens dømmende sinnelag, Dommens mål, når Han foranlediger en gradvis, og for hver gang alvorligere, gjengjeldelse.

De sistnevnte steder bevitner at idiomet »om - om ikke« finnes i den rabbiniske litteratur utenom targumene, nettopp i forbindelse med omvendelse som tema. Dessuten gjengir disse steder den tradisjon at Gud viser mennesket en gradvis gjengjeldelse, tilsynelatende i den hensikt at mennesket skal ha mulighet til å endre sin adferd.

Uten tvil er TO altså i overensstemmelse med deler av den øvrige rabbiniske tradisjon når den knytter omvendelsens mulighet til Kain.

## 2.2. TOGn 4,7 i lys av targumene til Gn 4

Jeg ønsker først å overveie i hvilken grad TOs oversettelse av v.7 kan forstås i lys av *PTs oversettelse av v. 8*. Dette kan i sin tur kan ha foranlediget TOs manglende eksegese i v. 8. Verset lyder: »Siden sa Kain til sin bror Abel: [sic]. Og mens de var ute på marken, reiste Kain seg mot Abel, sin bror, og slo ham i hjel.«<sup>9</sup>

Mens TO oversetter dette vers praktisk talt ordrett, har PT et langt tillegg. Neofiti oversetter (de øvrige PT tilsvarende):

*»Kain sa til Abel, sin bror: 'Kom, la oss begge gå ut på den åpne marken'. Og straks begge hadde gått ut på den åpne marken, svarte Kain og sa til Abel: 'Jeg finner at verden ikke ble skapt i barmhjertighet, og blir ikke styrt i samsvar med fruktene av gode gjerninger, og man tar persons hensyn i dommen. Hvorfor ble ellers ditt offer mottatt i behag, mens mitt offer ikke ble mottatt fra meg i behag?'*

*Abel svarte og sa til Kain: 'Jeg finner at verden ble skapt i barmhjertighet og blir styrt i samsvar med fruktene av gode gjerninger. Og fordi mine gjerninger var bedre enn dine, ble mitt offer mottatt fra meg i behag og ditt offer ikke mottatt fra deg i behag'.*

*Kain svarte og sa til Abel: 'Det finnes ingen dom, det finnes ingen dommer, det finnes ingen annen verden, det finnes ingen utdeling av god lønn til de rettferdige og det finnes ingen krav om tilbakebetaling fra de urettferdige'.*

*Abel svarte og sa til Kain: 'Det finnes en dom, det finnes en dommer, det finnes en annen verden, det finnes utdeling av god lønn til de rettferdige og det finnes krav om tilbakebetaling fra de urettferdige i den kommende verden'.*

*Over dette tema drev begge og diskuterte på den åpne marken, og Kain reiste seg mot Abel, sin bror og drepte ham.«*

PT har altså et tillegg i v. 8 som er ukjent for TO med unntak av Targum Tosefta Ms. Ox 2305 (Biblica Hebraica, Lisboa 1491), tydelig inspirert av PT:

<sup>9</sup>

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו בְּשֵׂדָה נִקְמָם בְּשֵׂדָה קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ

»Kain sa til Abel, sin bror: 'Det finnes ingen dom og det finnes ingen dommer og det finnes ingen annen verden, og det finnes ingen god lønn for de rettferdige. Og det finnes ingen gjengjeldelse for de urettferdige.« Abel svarte og sa til Kain, sin bror: »Det finnes en dom og det finnes en dommer og det finnes en annen verden. Og det finnes en god lønn for de rettferdige. Og det finnes krav om tilbakebetaling fra de urettferdige.' Da de var ute på marken, reiste Kain seg over Abel, sin bror, og drepte ham.«

Så sant vi forutsetter en noenlunde konsistent redaksjon av TOs tekst til kap. 4, er det påfallende at TO i v. 7b har valgt helt å forlate MTs tekst mens den i v. 8 har vist en stor grad av lojalitet til denne tekst - en lojalitet som lar teksten bli stående uten en lese måte vi finner i alle de øvrige targumer.

En typisk rabbinisk fremgangsmåte for å etablere en sammenheng mellom v. 7 og 8 ville være å forutsette to samtaler i bibeltekstens v. 8; én før guttene går ut på marken (som gjemmer seg bak formuleringen »Kain sa til Abel, sin bror«), og nok én gang, »da de var ute på marken«, kom det påny til trette, og »Kain reiste seg over Abel, sin bror, og drepte ham«. Slik forbindes på den ene side brødrenes krangel i v. 8 med på den annen side advarselen fra Herrens munn i v. 7, om lønn og straff - som vi finner både i den hebraiske tekst og i utvidelsene i TO og PT (Brawer 1971/5731, 584). Brawer betegner dette med den rabbiniske term לִשׁוֹן קִצְרָה - »forkortet talemåte« (sml. den 9. av Eliezer ben Jose ha-Gelili's 32 prinsipper - *middot* for skriftutleggelse). En slik forståelse av v. 8 har nok imidlertid sterkere støtte i det rabbiniske tradisjonsvesen enn i moderne filologi og har begrenset verdi i vår sammenheng.

Derimot kan det med en viss rett gjøres gjeldende at TO så å si stikkordsmessig forbereder PTGn 4,8. Dette synes i sin tur å overflødiggjøre et lengre eksegetisk tillegg i TOGn 4,7. Dette inntrykk kan finne støtte i en viss terminologisk likhet mellom v. 7 og 8. I v. 7 har TO: »...slik at det skal kreves tilbakebetaling fra deg - לֹא תִפְרַעַא מֵיִיךְ..."; i v. 8 har PT: »...krav om tilbakebetaling fra - מִתְפַּרְעָה מִן...«. TO har ikke oversatt vers 7b direkte, men istedet innført det oppsummerende utsagn vi finner i v. 7b i TO. Dette oppsummerende utsagn kan meget vel gjelde som en foregripelse av PTGn 4,8 (Isenberg 1970, 440).

Selvom TOGn 4,7b har en helt annen eksegese enn PT i v. 7b og mangler PTs eksegese i v. 8 synes altså TOGn 4,7b likevel å stå i et visst avhengighetsforhold til PTGn 4,8. TO antyder det samme forestillingskompleks og fanger opp, ved et sentralt meningsbærende nøkkelbegrep, noe av PTs eksegese i v. 8. Det er til en viss grad berettiget å si at TOGn 4,7b sammen med v. 7a antyder det samme som kommer til uttrykk i PTGn 4,8.

TO har til v. 13.15 den samme eksegese som vi finner i TOGn 4,7b, og taler om henholdsvis »tilgivelse« og »krav om tilbakebetaling« - slik også PT gjør.

Neofitis versjon lyder (de øvrige PT tilsvarende):

»(13) Kain sa til Herren: 'Mine misgjerninger er for mange til å bære. Derimot er det mulig for deg å løse og tilgi. (14) Se, du har idag forstøtt meg fra den åpne marken, og fra deg er det ikke mulig for meg å gjemme meg. Kain kommer til å bli en flyktning og eksulant på jorden; og enhver som treffer ham, kommer til å drepe ham.' (15) Herren sa til ham med ed: 'Enhver som dreper Kain,...i syv generasjoner skal (dommen) bli utsatt for ham (=Kain).' Og Herren satte et tegn på Kain, forat ikke enhver av dem som traff ham, skulle drepe ham.«

I v. 13 forstår PT det hebraiske uttrykk נָשָׂא עֹן dels som »å bære synd (som en byrde)«, dels »å bære synden bort«, så å si, dvs. å tilgi. TO synes riktignok å henspille kun på sistnevnte forståelse, og har en kortere eksegese, utvilsomt utfra ønsket om konformitet med MT:

»(13) Kain sa til Herren: 'Min misgjerning er for stor til å tilgis. (14) Se, du har idag fordrevet meg fra den åpne marken, og fra deg er det ikke mulig å gjemme seg. Jeg kommer til å bli en flyktning

og eksulant på jorden; og enhver som møter meg, kommer til å drepe meg.' (15) Herren sa til ham: 'Nei, alle *de* som dreper Kain,...*efter* syv generasjoner skal det *kreves tilbake fra ham* (=Kain).' Og Herren satte et merke på Kain, for at ikke enhver som møtte ham, skulle *drepe ham*«.

Som antydnet i oversettelsen, forstår jeg i TOGn 4,15 »a suspended protasis« ([Aram.Bible, 6], 49 n. 10), et eliptisk utsagn: »Nei, alle *de* som dreper Kain,...*efter* syv generasjoner skal det *kreves tilbake fra ham* (=Kain) - לכך כל קטוליא קין לשבעה דרין יתפרע מינה.« Slik blir både PT og TO stående med én og samme tendens, nemlig at straffen ble utsatt for Kain. Vi har sett at en slik forståelse er relativt bredt representert i midrasjlitteraturen. Denne forståelse står i motsetning til Vermes', som ikke synes å regne med muligheten av en slik eliptisk konstruksjon (Vermes 1975 [=1963]-b, 117-119). Vermes forstår utsagnet i TO om at »...*efter* syv generasjoner skal det *kreves tilbake fra ham*« å referere seg til »alle *de* (enhver) som dreper Kain«, mens han for PTs vedkommende referer utsagnet »*i* syv generasjoner skal (dommen) bli utsatt for ham - עד שובעה דרין יתלי ליה« til Kain. Vermes fremhever den formentlige tendens hos på den ene side TO til å ville understreke Kains uskyld og at han forble ubotferdig, mens på den annen side PT skulle gi Kains ord et preg av ydmyk bønn om tilgivelse. Slik skulle TO og PT representere to ulike forsøk på å forklare utsettelsen av dommen. TOs tolkning skulle ha som forutsetning at Kain aldri omvendte seg, og at derfor en forlenget jordisk straff skulle komme foran det endelige slag, en tradisjon riktignok kjent fra Test.Benj. 7,3-4; Ber.R 22,12; 32,5. PTs tolkning skulle postulere at straffen ble utsatt i syv generasjoner, formentlig for at Kain skulle få tid til å bevise at han mente alvor med sin omvendelse. Vermes synes imidlertid å foreta en overinterpretasjon, hans argumentasjon kan synes å mangle indre logikk (Kain som både uskyldig og ubotferdig), samt at han synes å sammenblande på den ene side Kains intensjon og på den annen side targumistens eller tekstens intensjon.

Hva gjelder TgGn 4,23-24, lyder denne passasje hos Neofiti:

»(23) Lamek sa til sine to hustruer: 'Ada og Silla, hør min røst, Lameks hustruer, lytt til ordene fra min munn: at jeg har ikke drept en mann, slik at jeg for hans skyld skulle bære skyld; og heller ikke har jeg skadet en ungdom, slik at for hans skyld min ætt skulle legges øde. (24) For syv generasjoner ble (dommen) utsatt for Kain; mon ikke (da) for Lamek, hans sønn, syvogsytti.'«

Onkelos oversetter:

»(23) Lamek sa til sine hustruer: '...Jeg har ikke drept en mann, slik at jeg for hans skyld skulle bære skyld; og heller ikke har jeg skadet en ungdom, slik at for hans skyld min ætt skulle legges øde. (24) For syv generasjoner ble (dommen) utsatt for Kain; mon ikke (da) for Lamek, hans sønn, syvogsytti.'«

Pseudo-Jonathan ligger her nærmere MT enn de øvrige PT og TO:

»(23) Lamek sa til sine hustruer: '...at jeg har ikke drept en mann, slik at vi istedet for ham skal drepes; og heller ikke har jeg skadet en ungdom, slik at grunnet ham min ætt skal gå til grunne. (24) For Kain, som syndet og omvendte seg, inntil syv generasjoner ble (dommen) utsatt for ham; og (da) for Lamek, hans sønns sønn, som ikke syndet, er det rett og riktig at (dommen) blir utsatt for ham inntil syvogsytti.'«

TPsJ er den eneste av de anførte tekster som bringer inn forestillingen om omvendelse: »For Kain, som syndet og vendte om.....« - ארום קין דהב ותב בתיובא. Dette viser at TO i sin gjengivelse av Gn 4 ikke er alene om denne forestillingen, samt at det etablerer et visst tilknytningspunkt mellom TO og TPsJ på dette punkt.

Det er altså en viss konsistens i TOs tolkning i kap. 4. TO er heller ikke alene om å tale om omvendelse. På dette punkt kan TO i sin eksegese av Gn 4,7 sies å være under innflytelse av PT til Gn 4.

## 2.3. Assosiativ oversettelse

### 2.3.1. TOGn 4,7b assosiert med andre targumtekster

Til belysning av TOGn 4,7b vil jeg først trekke frem det en kunne kalle en *assosiativ* oversettelsesmetode innenfor det targumiske korpus selv (som også Klein 1982 har påvist for PTs vedkommende). Fraser og lengre sekvenser som uttrykker samme tankeinnhold og som kun i begrenset grad skiller seg fra hverandre hva gjelder ordstilling og uttrykksmåte, oversettes mange ganger tilnærmet likt. Vi kan tale om en assosiativ og/eller komplementær oversettelse. Det er den førstnevnte, assosiative oversettelsestype som i første rekke interesserer oss i denne sammenheng. Det tilnærmet samme fenomen finner vi i TO (Doron 1985, 182-183: »comparative hermeneutics«). TO synes å ha en sterkt tendens til å ville harmonisere bibelsteder som refererer seg til ett og samme tema. Den oversettelse vi finner i TOGn 4,7b er på linje med den vi finner i andre targumtekster, ikke bare i TO, men også i PT.

Et tilfelle av assosiativ (komplementær) oversettelse med relevans for vårt tema, synes å foreligge i *Targum Jonathan til Jo 2,14 og Jon 3,9*. Oversettelsen synes å være gjort utfra en litterær kobling typisk for den rabbinske litteratur. Begge har de samme åpningsord i MT, »kanskje han vender om og endrer sin plan« - כִּי־יִוּדַע יִשׁוּב וְנָחַם, og dette kan være grunnen til at TJo 2,14 i likhet med TJon 3,9, har kommet til å tale om omvendelse: »Den som vet at det finnes misgjerninger i hans hånd, skal vende om fra dem; og han skal bli vist barmhjertighet. Og enhver som vender om, skal bli tilgitt sine misgjerninger og motta velsignelser og miskunn; og hans bønn skal være som en manns som frembærer offer og drikkoffer (i) Herren, deres Guds, helligdom.« TJon 3,9 tilsvarende: »...og vi skal bli vist barmhjertighet fra Herren. Og Han skal vende om fra sin sterke harme, så vi ikke går til grunne.« Det er den hermeneutiske regel om גִּזְרֵי שׁוּבָה eller den mer almene og mindre strengt definerte regel om כִּי־יִצְאָה בּוֹ בְּמִקּוּם אַחֵר, som her har kommet til anvendelse ([Aram.Bible, 14], 2.69 n. 25).

Se også TJon 4,2: »...For jeg vet at du er en nådig og barmhjertig Gud, som fjerner harme og er rik på å gjøre godhet; han vender bort sitt Ord fra å bringe ondt.« Sistnevnte sted er på linje med et sted som TOEx 34,6-7:

»(6)...Herren, Herren, er en barmhjertig og nådig Gud, som fjerner harme, og er rik på å gjøre godhet og sannhet. (7) Han strekker ut godhet til tusen generasjoner, og tilgir misgjerning og overtredelse og skyld, forlater dem som omvender seg til Hans Lov; men dem som ikke omvender seg, erklærer han ikke rettferdig, men hjemsøker fedres skyld på barn og opprørske barns barn, inntil tredje og fjerde generasjon.«

TPsJ har et likelydende tillegg, og står slik sammen med TO om å innføre forestillingen om omvendelse, mot PT forøvrig. TPsJs tekst er den som her ligger MTs nærmest:

»(6) ...Herren, Herren, er en barmhjertig og nådig Gud, langmodig og fører barmhjertighet nær og er rik på å gjøre miskunn og sannhet. (7) Han strekker ut miskunn og godhet til tusen generasjoner, og løser og tilgir misgjerninger og overtredelse for dem som gjør opprør, og forsoner synder; forlater dem som omvender seg til Hans Lov; men dem som ikke omvender seg, erklærer han ikke rettferdig på den store dommens dag, (men) hjemsøker fedres misgjerninger på opprørske barn, til tredje og fjerde generasjon.«



Også sammenhengen med TOGn 4,7 synes klar. TONU14,18 har samme tillegg som TOEx 34,7.

Det synes også mulig å etablere en forbindelse mellom TJo 2,(12-)14 og TOGn 4,7b. TJo 2,14 har et umiskjennelig preg av historien om Kain og Abel. Det er tale om (det rette) offer (i motsetning til Kains) og om omvendelse og tilgivelse som følge av omvendelsen - som i TOGn 4,7b. TJon synes å knytte til samme eksegetiske tradisjon som TO angående forestillingen om den barmhjertige Gud og Hans svar på synderens omvendelse.

Vi skal videre se på targumtekster med tilnærmet samme *struktur* som TOGn 4,7b. For det første viser *TOGn 6,3* seg interessant:

»Herren sa: 'Denne onde slekt skal ikke bestå for meg for alltid, fordi de er kjød og deres gjerninger er onde. Det skal gis en utsettelse (ארכא) for dem i 120 år, om de skulle omvende seg.'<sup>10</sup>

Teksten har altså tillegget »om de skulle omvende seg« - אַם יתוּבֹן (= he. tekst שנה), et tillegg lik det vi finner i TOGn 4,7b: »Men om du vender om... - וְאִם תִּתְּנוּב...«.

Den eksegese vi finner i TOGn 6,3 samstemmer med den vi finner i Midrasj Mekh Shirata V (*ad Ex 15,5*: »herlig og sterk«): Herren er herlig og sterk fordi han gav syndflodsgenerasjonen en utsettelse, slik at de kunne omvende seg - men de vendte ikke om, som det er sagt: »Min ånd skal ikke dømme - לֹא יִדוֹן« (Gn 6,3). Likeledes var det med de som bygget Babels tårn. Også de fikk en utsettelse, forat de skulle kunne omvende seg - men de vendte ikke om (11,6) וְעֵתָה i 11,6 sikter ikke til noe annet enn omvendelse, som det er sagt: »Og nå - וְעֵתָה, Israel, hva krever Herren din Gud av deg...« (Dt 10,12). Slik også med menneskene i Sodoma. De fikk tid til omvendelse, men vendte ikke om, som det er sagt: »...Sodomas og Gomorras klagerop er høye...jeg vil gå ned og se« (Gn 18,20tekstvariant-21). Senere sies at »Herren lot det regne« (vanlig) regn, om de omvendte seg; men om ikke, »svovel og ild« (19,24). Pseudo Jonathan og Fragmenttargum *ad Gn 18,21*; 19,24 tilsvarende, Neofiti *ad Gn 18,20-21* likeså. Se videre Ber.R 21,6 (*ad 3,22*: וְעֵתָה - »og nå, bare han ikke strekker ut hånden«): Den Hellige gav ham en åpning for omvendelse (פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה); וְעֵתָה - »og nå«, dette kan bare referere til omvendelse, som det er skrevet: וְעֵתָה - »og nå,...« (Dt 10,12). Derefter jages mennesket ut - lik Kain. I Ber.R 38,9 (*ad Gn 11,[5-]6*: »Da steg Herren ned for å se«) er det Gn 11,6 som knyttes sammen med Dt 10,12, via uttrykket וְעֵתָה, som opptrer både i Gn 11,6 og Dt 10,12. Dt 10,12 anvendes om boten, og Dt 10,12 og 17 knytter altså bot og Herren sammen, den Herre som »ikke er gjør forskjell på mennesker og ikke tar imot bestikkelse« - TO: דְּלִית קְדֻמּוּהִי מִסֵּב - *TO*: דְּלִית קְדֻמּוּהִי מִסֵּב - *TO*: דְּלִית קְדֻמּוּהִי מִסֵּב - jfr. PTGn 4,8. Se forøvrig Ber.R 49,6; ARN A 32; Tanch (A) Noah V; Besjallach 15 og Hieronimus Quaest.hebr.in 6,3.

Videre fremstår *TOGn 11,5* med en interessant tekstvariant:<sup>11</sup> »Herren åpenbarte seg for å kreve tilbakebetaling på grunn av arbeidet på byen« ... וְאֵתְּפֵרָא עַל עוֹבַד קֶרְתָּא ...  
Frasen לאתפרעא kjenner vi også fra TOGn 4,7b: »...det skal kreves tilbakebetaling fra deg...« - לאתפרעא מינך.

<sup>10</sup> ואמר יי לא יתקיים דרא בישא הדין קדמי לעלם בדיל דאנון בסרא ועובד הון בישין  
ארכא יהיב להון מאה ועסרין שנין אַם יתוּבֹן:

<sup>11</sup> Mss. Or. 2228, 2229 og 2230 (British Museum) og Ms. Socin N° 84 (Deutsche Morgenländische Gesellschafts bibliotek, Halle (Saale) (i Sperbers app. betegnet: i og v = J); Ms. Or. 9400 (British Museum) (Sperbers app: c); Bombergs første *Biblia Rabbinica*, Venezia 1515/17 og Ms. Solger N° 2 (Stadtbibliothek, Nürnberg), Bombergs andre *Biblia Rabbinica*, Venezia 1524/25, *Biblia Hebraica*, Ixar 1490 og *Biblia Hebraica*, Sabbioneta 1557 (Sperbers app.: b,d,g,s = S)

Likeledes fremstår også i denne sammenheng *TOGn 18,21* som ytterst relevant. Dette skriftstedets relevans er allerede understreket ved midrasjenes bruk av Gn 18,21. Tekstkritisk er targumteksten en utfordring. I Ms. Or. 2363 (British Museum), det ms. som ligger til grunn for Sperbers utgave, lyder verset i oversettelse slik:

»Jeg vil nå *åpenbare meg* og *dømme* om *de* har gjort i samsvar med *det som er mottatt (og)* som har *kommet opp* til meg om *dem*. Jeg vil (*isåfall*) *ødelegge dem helt, (selv) om de vender om;* og om (*de*) ikke (*vender om*), *vil jeg kreve tilbakebetaling.*«<sup>12</sup>

Tekstkritisk representerer Sperbers basistekst utvilsomt *lectio difficilior* og - *brevior*. Om de øvrige lesemåter utvilsomt er lettere, er ms. 2363 fullt forståelig, om enn påfallende. Til de mindre strenge lesemåter (Mss. Or. 2228, 2229 og 2230; Ms. Socin No 84; Bombergs andre *Biblia Rabbinica*; *Biblia Hebraica*, Ixar 1490; *Biblia Sacra Complutensis*), jfr. Ber.R 49,6 og Tanch. (A), Besjallach 5.

Uten å ta eksplisitt stilling til det tekstkritiske problem som her foreligger, kan det fastslås at alle varianter bevitner at TO supplerer idiomem (לא) ואם... (אם). De bevitner også en litterær struktur tilnærmet lik den vi fant i *TOGn 4,7b*:

...לאתפרעא מינך אם לא תתוב ואם תתוב...

Sml. *TOGn 18,21*:

(ו)אם (לא) תיבין (ואם) לא אתפרע

Også her er dessuten tanken fremme om at Gud utsetter straffen i påvente eller som følge av omvendelse - som i *TgGn 4*.

I tillegg til de tekster som er anført fra TO, skal *TPsJGn 7,4* nevnes. Her finner vi tillegget »...om de omvender seg, vil de bli tilgitt; men om de ikke omvender seg, efter syv dagers tid vil jeg...« efter »For«. <sup>13</sup> Igjen bevitnes en struktur tilnærmet lik den vi fant i *TOGn 4,7b*: ...לאתפרעא מינך אם לא תתוב ואם תתוב.... Denne tradisjonen finnes bl.a i *Gen.R 32,7*; *bSan 108b* og *ARN A 32*. *TPsJ* er alene om å ta opp i seg denne tradisjonen.

De tekster jeg har trukket frem under dette punkt viser at *TOGn 4,7b* står i en assosiativ sammenheng med andre tekster i TO, samt i PT, innholdsmessig og formelt.

### 2.3.2. *TOGn 4,7* i lys av *Septuaginta*

Kan TOs assosiative oversettelse ha skjedd i analogi med *Septuaginta*s gjengivelse av Gn 4,7? LXX oversetter i Gn 4,7b det hebraiske תשובתו - »hans lyst« med det greske ἡ ἀποστροφή ἀντὸς - »hans omvendelse«. LXX synes bevisst å ha lest תשובתו - »hans omvendelse« i stedet

<sup>12</sup>

אתגלי כען ואידין הכקבילתהון דעלת לקדמי עבדו אעביד עמהון גמירא  
אם תיבין ואם לא אתפרע

De øvrige mss.:

Ms. Or. 9400 (British Museum) (i Sperbers app. betegnet c); samt Bombergs første *Biblia Rabbinica* Venezia 1515/17 og Ms. Solger N° 2 (Stadtbibliothek, Nürnberg) (Sperbers app.: b og d = A) har: »...[helt;] *men om de vender om, vil jeg ikke kreve tilbakebetaling* - לאתפרע - ואם תיבין לא אתפרע...«

Mss. Or. 2228, 2229 og 2230 (British Museum) og Ms. Socin N° 84 (Deutsche Morgenländische Gesellschafts bibliotek, Halle (Saale) (Sperbers app.: i og v = J); samt Bombergs andre *Biblia Rabbinica*, Venezia 1524/25, *Biblia Hebraica*, Ixar 1490 og *Biblia Sacra Complutensis*, 1516/17 (Sperbers app.: g, l og n = L) har: »...[helt;] *om de ikke vender om; men om de vender om, vil jeg ikke kreve tilbakebetaling.*« - לאתפרע: - אם לא תיבין ואם תיבין לא אתפרע...

<sup>13</sup>

ארום הא אנא יהיב להון ארכא שובעא יומין אין יתובון ישתביק להון ואין לא יתובון  
לזמן יומין תוב שובעא אנא מחית מטירא על ארעא...

for תשוקתו. En tilsvarende oversettelse gir LXX av det tilnærmet likelydende 3,16b. Det er her tale om det en kunne kalle en »al tiqre-artiger Deutung« (Prijs 1987 [= 1948], 57). Det synes også ved første øyekast unektelig som det er LXXs gjengivelse vi kan skjelve bak TOs. Riktignok må vi spørre om ordet ἀποστροφή, til tross for at det er et meget brukt ord for »omvendelse« i LXX, her i LXXGn 4,7b kan sies å anvendes i spesifikk betydning om det bortkomne menneskes vei tilbake Gud. Heller må man vel forutsette en mer generell bruk: »...til deg skal den/han vende seg...« - ...πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ.... LXXs lese måte synes først og fremst å springe ut av ønsket om å komme til rette med nominalsuffikset ך- i 3.masc.sg. i תשוקתו og תסלבו. Merk også at det logiske subjekt for »omvendelsen« i LXX er *synden/Satan* (ἀποστροφή αὐτοῦ), mens det i TO er *Kain*, noe som ville forutsette nominalsuff. i 2.masc.sg., ך-, forøvrig den form vi finner i 3,16.

TOs oversettelse er neppe direkte influert av LXXs lese måte. Det kan likevel ikke helt utelukkes at TO (slik Grelot 1959, 70 antyder, men ikke argumenterer for) kan ha overtatt forestillingen om omvendelse fra LXXs oversettelse av Gn 4,7b, og utfra dette kan redaktøren av TO ha »brodè à sa fantasie«. En kan i så fall ta utgangspunkt i at ordet תשוקה brukes på tre steder i MT, nemlig Gn 3,16 og 4,7, samt Cant 7,11. Gn 3,16 er klart den nærmeste parallell til 4,7. Tilnærmet samme formulering forekommer nemlig begge steder: »Til din mann skal din lyst - תשוקתך stå, og han skal råde over deg« (3,16); »til deg skal dens lyst - תשוקתו stå, men du skal råde over den« (4,7). I targum er det bare Gn 3,16 som er forsøkt oversatt ordrett, mens de to andre er omskrevet. I Cant 7,11 opptrer imidlertid nøyaktig den samme form, תשוקתו, som vi finner i Gn 4,7, gjengitt i TCant med מתויה - »hans lyst« (sml. TPsJGn 4,7, der nettopp oversatt det hebraiske תשוקתך med תיובתך - »din omvendelse«. (Lese måten תיובתך, representert av mss. gruppen betegnet »i«<sup>15</sup>, med swa i etter første konsonant representerer her ingen reell alternativ variant.) En reell variant representeres av mss. gruppen GNc<sup>16</sup>, som har תיאובתך - »din lyst«, avledet av תאב - »lyste efter«. Både N og TPsJGn 3,16 har tillegget »til å leve rettferdig eller til å synde«, et tillegg som tydelig er overtatt fra de samme targumers gjengivelse av Gn 4,7. Den tilnærmet identiske ordfølge vi finner i Gn 3,16b og 4,7b har foranlediget denne oversettelse.<sup>17</sup> Det kan på den ene side ikke utelukkes at targumisten i Gn 4,7 kan ha lest תשובתו (aram. תיובתיה) for den hebraiske tekstens תשוקתו, analogt med de overveielser som synes å ligge bak LXXs lese måte. Targumisten kan da ha assosiert TOGn 4,7 med ת-/תיובתיה i TOGn 3,16. Det at TO har lest ת-/תיובתך - »din omvendelse« i Gn 3,16, kan så ha medført at TO også i det nærmest likelydende 4,7 har foretatt en »al tiqre-artiger Deutung« og lest תשוקתו som תיובתך. Dette kan så i sin tur ha foranlediget TOs tillegg i 4,7, som taler om omvendelse. På den annen side må det bemerkes at TOs variant er av en annen karakter enn den vi finner i LXX. TO gir ikke en eksplisitt *al tiqre*-aktig tolkning i den forstand at man kan se en utvikling fra en *al tiqre*-lesning av den hebraiske tekst til en mer eller mindre direkte oversettelse av denne lesning til arameisk. Derfor kan TOs variant bedre beskrives som

<sup>14</sup> Ms. Or 2363, hos Sperber betegnet »y«.

<sup>15</sup> Mss. Or 2228, 2229, 2230 (British Museum).

<sup>16</sup> G = b, d, g; dvs. Bombergs første *Biblia Rabbinica*, Venezia 1515/17, Ms. Solger N° 2 (Stadtbibliothek, Nürnberg), samt Bombergs andre *Biblia Rabbinica*, Venezia 1524/25. N = h, k, s; dvs. *Biblia Hebraica*, I 1363 (Universitetsbiblioteket, Freiburg in Breisgau), *Biblia Hebraica*, Lisboa 1491, samt *Biblia Hebraica*, Sabbioneta 1557. c = Ms. Or. 9400 (British Museum).

<sup>17</sup> Dette fenomen er allerede forklart av Bassfreund-S. Wohl, *Das palästinische Pentateuchtargum*. [Zwickau. 1935]. 10-11; her anført efter [Aram.Bible, 1A], 62 n. 15.

en assosiativ eller komplementær oversettelse som, evt. via en *al tigre*-lesning, har fått sitt nedslag i TOs תתוב (אם) - »(om) du vender om«. Slik kan targumisten ha kommet til å oversette nettopp som han gjør i TOGn 4,7b.

### 2.3.3. Tekstimmanent assosiativ oversettelse

Nær beslektet med en assosiativ eller komplementær oversettelse innenfor det targumiske korpus er den tekstimnente fortolkning; det vil si at TOs fortolkning av Gn 4,7b synes å kunne ha sitt utgangspunkt i den hebraiske Bibel selv. Det er et gjennomgående trekk at targumene i likhet med den øvrige rabbiniske tradisjonslitteratur, i sin fortolkende oversettelse har hentet stoff fra Skriften selv.

Det skal for det første bemerkes at det synes å være et mer eller mindre fast talemønster allerede i Skriften, å holde frem de to mulige alternativer: Om (omvendelse), så tilgivelse; om ikke (omvendelse), så gjengjeldelse; se f.eks Nu 32,20-22.23 - som har mønsteret לא...ואם...אם. Dessuten inneholder passasjen termen שוב (תשובה), TO: (תתוב) תוב i v.22, dog nyttes ordet riktignok her om å »vende tilbake«.

For det andre kan TOs gjengivelse av Gn 4,7b være et produkt av en tekstimmanent assosiativ oversettelse, dvs. en sammenkobling av bibelvers med identisk motiv, inneholdende de samme ord eller likelydende fraser, eller tilnærmet lik litterær struktur.

For Gn 4,7's vedkommende, synes uttrykkene הלוא og/eller לא...ואם å være de mest relevante litterære assosiasjonspunkter. Disse knytter så til likelydende uttrykk andre steder der שוב /תשובה forekommer eller der omvendelse er omtalt i sak. Fenomenet kan observeres både i PT og TO.

Hva gjelder *PTs* gjengivelse av Gn 4,7b, kunne 1Ch 28,9a være en mulig parallell targumisten har assosiert med dette vers: »...og hver tanke som rører seg i det [sc. menneskehjertet] kjenner han« - וכל יצר מחשבות מבין... . Vers 9b er, som Gn 4,7, strukturert over ordparret אם...ואם: »om du søker ham, lar han seg finne av deg; men om du vender deg bort fra ham,... . Vers 9a taler om »tanke«; »tilbøyelighet« - יצר. Formuleringen וכל יצר (הלב) gjennfinnes vi i Gn 6,5b: »Hver tanke som rørte seg i dets [sc. menneskets] hjerte, var bare ond (רע) dagen lang« - nettopp det vers som i den rabbiniske tradisjon har gitt opphav til begrepet יצררע. Se også 8,21.

Hva gjelder *TO*, utmerker Ex 32,32 seg som et assosiasjonspunkt: »Og nå, om du vil tilgi deres synd, [sc. vel og bra!]; men om ikke, stryk meg ut av din bok som du skriver i.«<sup>18</sup> Motivmessig er det klare berøringspunkter mellom Gn 4,7b og Ex 32,32. Stedet har dessuten konstruksjonen [אין] אם...ואם. Det har også den samme eliptiske konstruksjon som Gn 4,7 (Brawer 1971/5731, 584-585), noe som også antyder en mulig sammenheng mellom disse to skriftsteder.<sup>19</sup> Apodosen »...stryk meg ut av din bok« uttrykker konsekvensen av det som uttrykkes i protasen »men om ikke,...«. Gn 4,7 synes å være et eksempel på at eftersetningen opptrer i svært forkortet skikkelse. Her er eftersetningen så forkortet (שאת) at den er uforståelig. Rabbinisk talt kunne vi tale om et tilfelle av »forkortet talemåte« - לשון קצרה »Om du gjør god [din livsvei], skal [Herren] løfte [f.eks sc. »sitt åsyn på deg og tilgi din

18

(32) ועתה אמתשא חטאתם ואם-אין מחני נא מספרך אשר כבתא:

<sup>19</sup> Til eliptiske konstruksjoner i betingelsessetninger, se f.eks W. Gesenius - E. Kautzsch, *Hebräische Grammatik*. Hildesheim - Zürich - New York. 1983. [=28. Aufl. Leipzig. 1909.] § 167,1[a]. 159, anm. 2 [dd]. Det finnes eksempler på eliptiske setninger som er oppbygd med konstruksjonen אם...ואם (לא) (Gn 24,49) eller הלא...ואם...אם (13,9). Nettopp Ex 32,32 er et eksempel på at eftersetningen kan utebli helt.

misgjerning«], men om du ikke gjør god,....« (jfr. Nu 6,26) (Brawer 1971/5731, 585 n. 2). For targumistene har ikke løsningen først og fremst vært å supplere den forkortede talemåte, så å si, fra den nærmeste kontekst. Heller har de skjelet til tilsvarende konstruksjoner andre steder i den hebraiske Bibel. Forsåvidt trenger de ikke engang å ha ansett den sterkt forkortede eftersetning som et problem, men heller som en mulighet til å innføre sin egen eksegese i teksten.

Også *Ez 18,23b* er et nøkkelsted: »...er det ikke slik at når han vender om fra sin ferd, skal han leve« - הלוא בשובו מדרכיו וחיה... Både *Gn 4,7* og *Ez 18,23b* innledes med formelen »er det ikke slik at« - הלוא. I de foregående vers, v. 19-20, er det dessuten, som i *TGn 4,7*, nettopp tale om å »bære (en annens) synd - נשא בעון, henholdsvis sønnen sin fars og faren sin sønns. Vers 21-32 taler så videre om omvendelse. Se også 33,10-20 - muligens en nøkkeltekst og en referansebakgrunn for hele den eksegese vi finner i *TGn 4*.

Interessant er også *Jon 3,9 - 4,2*. *Jon 4,1* inneholder uttrykket ויחר לו - som i *Gn 4,5.6*. Targumistene kan derfor ha sett en forbindelse mellom disse to tekster.

PT og TO synes altså å ha hver sin skriftmessige bakgrunn, forøvrig noe som også kan ha foranlediget at TO har akkurat den eksegese den har til *Gn 4,7b*.

#### 2.4. Hvorfor »omvendelse« akkurat i *TOGn 4,7b*?

Det er neppe mulig å fremføre argumenter som måtte ha gjort det tvingende nødvendig for TO å fortolke forestillingen om omvendelse inn i *Gn 4,7b*. Jeg har allerede antydnet at TO oversettelse av *Gn 4,7* kan stå i en viss litterær og tankemessig sammenheng med PTs oversettelse av v. 8. Likeledes kan den assosiative fortolkerteknikk ha spilt en rolle. Kun tentativt vil jeg anføre ytterligere noen momenter som kan ha hatt betydning.

Det kan for det første tenkes den mulighet at TO innfører begrepet »omvendelse« nettopp i *Gn 4,7b*, pga. det ordspill som slik dannes mellom ordet »omvendelse« - ותשובה og תטיב (hebr. תיטיב) - »du gjør godt« i v. 7a.

For det andre kunne man gripe fatt i ordet לפתח i v. 7. Targumisten kan ha assosiert til dette den ofte forekommende rabbiniske forestilling om »omvendelsens dør/mulighet« - פתח של תשובה. Dette støter ganske visst an mot den betydning ordet פתח har i sammenhengen i den hebraiske tekst, men kan likevel ha vært et assosisjonspunkt. Uttrykket finner vi på steder som *Ber.R 21,6* og *38,9*; *PRK 24,2* (*ad Ho 14,2*); *5,6* (*ad Ex 12,2*), med utg.pkt. i *Cant 5,2*; *Midr.Teh ad 65,4*; *Sjir.R ad 5,2*. *Ber 49,6* (*ad Gn 18,21*: »Jeg vil gå ned« - et sentralt skriftsted i vår sammenheng) taler om at Herren gav folket en åpning for omvendelse - פתח של תשובה, og om ikke, vil Han lære dem at Dommens mål eksisterer i verden.

Jeg er derimot ikke overbevist om at utsagnet i *TOGn 4,7b* kan være et resultat av en slags logisk følgeslutning ([*Aram.Bible*, 6], 48-49 n. 5): Onkelos 1. vil unngå folkelige spekulasjoner knyttet til det abstrakte utsagn »synden lurer ved døren«; og derfor 2. oversetter פתח (»dør«) med »dom«; noe som i sin tur 3. krever en forklarende avslutning, nemlig »du skal få gjengjeldelse om du ikke vender om«; og logisk følger 4. utsagnet »men om du vender om, skal du bli tilgitt«. Dette kunne utvilsomt ha vært en logisk utviklingskjede som kunne ha ligget under TOs tekst - men ikke mer tvingende logisk enn at PT, tross at den i v. 7a har samme eksegese som TO, har valgt å avslutte helt annerledes i v. 7b.

### 3. Oppsummering

Undersøkelsen har bekreftet at den babylonske Targum kan integrere tradisjoner som gjenfinnes i den øvrige rabbiniske litteratur, og som denne knytter til et sted som Gn 4,7 og/eller til Kainskikkelsen. TOs oversettelse er konsistent, idet targumens gjengivelse av Gn 4,7b er på linje med den vi finner i andre, relevante targumtekster, både til Gn 4 og til andre tekster i TO. TO har utformet sin eksegesi av Gn 4,7 ved hjelp av en tekstimmanent assosiativ oversettelse, i analogi med en typisk rabbinisk tolkningsmetode. Et ikke lite brukt håndgrep i den targumiske metodikk, nemlig tendensen til en assosiativ eller komplementær oversettelse, har også virket i dette tilfelle.

Det er neppe mulig å éntydig avgjøre hvorfor Targum Onkelos oversetter nettopp som den gjør nettopp til Gn 4,7b. Flere faktorer er imidlertid antydnet. Targumisten kan også ha assosiert forestillingen om »omvendelsens dør/mulighet«. Det er imidlertid den assosiative fortolkerteknikk som synes å ha spilt den vesentligste rolle, både tekstimmanent, targuminternt og i analogi med Septuaginta.

Alt-i-alt har undersøkelsen bekreftet bildet av Targum Onkelos som en typisk representant for den rabbiniske eksegesi, både hva gjelder innhold og tolkningsmetodikk.

## 4. LITTERATUR

### 4.1. Tekstutgaver

- [MT] Elliger, K. - Rudolph, W. (Ed.) 1967/19077 *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart.
- [LXX] Rahlfs, A. (Ed.) 1935 *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*. Stuttgart.
- [TO] Sperber, A. (Ed.) 1992[=1959]. *The Bible in Aramaic: Based on Old Manuscripts and Printed Texts. Volume I: The Pentateuch according to Targum Onkelos. Second Impression. With a Foreword by Robert P. Gordon*. Leiden - New York - Köln.
- [TJon] Sperber, A. (Ed.) 1992[=1959]. *The Bible in Aramaic: Based on Old Manuscripts and Printed Texts. Volume II: The Former Prophets according to Targum Jonathan. Second Impression. - The Bible in Aramaic: Based on Old Manuscripts and Printed Texts. Volume III: The Latter Prophets according to Targum Jonathan. Second Impression*. Leiden-New York-Köln: E.J. Brill.
- [THag] Sperber, A. (Ed.) 1992[=1968]. *The Bible in Aramaic: Based on Old Manuscripts and Printed Texts. Volume IV A: The Hagiographa. Transition from Translation to Midrash. Second Impression*. Leiden - New York - Köln.
- [TPsJ] Clarke, E.G., (Ed.) 1984 *Targum Pseudo-Jonathan of the Pentateuch: Text and Concordance*. Hoboken.
- [N] Diez Macho, A. (Ed.) 1968-1978 *Neophyti I. Targum Palestinense MS de la Bibliotheca Vaticana, I-V*, Madrid - Barcelona.
- [Ber.R] Theodor, J. - Albeck, Ch. (Eds.) 1965 *Midrash Bereshit Rabba: Critical Edition with Notes and Commentary. 2nd Printing with additional Corrections. I-III*. Jerusalem.
- [Mekh] Lauterbach, J.Z. (Ed. and Trans.) 1976[=1933] *Mekilta de-Rabbi Ishmael. I-III*. Philadelphia.
- [Tanch] Buber, S. (Ed.) 1971/72 *Midrasj Tanchuma. I-II*. Jerusalem. [=Wilna. 1885].

### 4.2. Oversettelser

- [Aram.Bible, 1A] McNamara, M. (Trans.) 1992 *Targum Neofiti 1: Genesis: Translated, with Apparatus and Notes*. (The Aramaic Bible, 1A). Edinburgh.

- [Aram.Bible, 1B] Maher, M. (Trans.) 1992 *Targum Pseudo-Jonathan: Genesis: Translated, with Apparatus and Notes*. (The Aramaic Bible, 1B). Edinburgh.
- [Aram.Bible, 6] Grossfeld, B. (Trans.) [1988] *The Targum Onqelos to Genesis*. (The Aramaic Bible, 6). [Edinburgh]
- [Aram.Bible, 14] Cathcart, K.J. - Gordon, R.P. (Trans.) 1989 *The Targum of the Minor Prophets: Translated, with a Critical Introduction, Apparatus, and Notes*. (The Aramaic Bible, 14). Edinburgh.
- [Sjem.R]/[Waj.R]/[Dev.R]/[Rut.R]/[Sjir.R]/[Qoh.R] Freedman, H. - Simon, M. (Eds.) 1983[=1939] *Midrash Rabbah: Translated into English with Notes, Glossary and Indices*. London.
- [Tanh] Townsend, J.T. (Trans.) 1989 *Midrash Tanhuma: Translated into English with Introduction, Indices, and Brief Notes*. (S. Buber Recension). Vol I. Genesis. Hoboken.
- [PRK] Braude, W.G. - Kapstein, I.J. (Trans.) 1975 *Pesikta de-Rab Kahana: R. Kahana's Compilation of Discourses for Sabbaths and Festal Days. Translated from Hebrew and Aramaic*. London.
- [Mekh] Se under Tekstutgaver: Lauterbach 1976

### 4.3. Sekundærlitteratur

- Aberbach, M. - Grossfeld, B. (1982). *Targum Onkelos to Genesis: A Critical Analysis together With An English Translation of the Text (Based on A. Sperber's Edition)*. U.s.
- Bowker, J. W. (1967). »Haggadah in the Targum Onqelos.« *Journal of Semitic Studies* 12: 51-65.
- Brawer, A. J. (1971/5731). »ויכרח בין צדוקי ופרושי בפי קין והבל« [En krangel mellom en fariseer og en saddukeer i Kain og Abels munn].« *Beth Mikra* 47(4): 583-585.
- Brock, S. P. (1988). Translating the Old Testament. *It is Written: Scripture Citing Scripture. Essays in Honour of Barnabas Lindars*, SSF Eds. D. A. Carson and H. G. M. Williamson. Cambridge et al. 87-98.
- Chilton, B. (1982). »A Comparative Study of Synoptic Development: The Dispute between Cain and Abel in the Palestinian Targums and the Beelzebul Controversy in the Gospels.« *Journal of Biblical Literature* 101 (4): 553-562.
- Doron, P. (1985). »The Methodology of Targum Onkelos.« *Estudios Biblicos* 43: 173-187.
- Fischerl, H. A. (1973). An Epicurean Sententia on Providence and Divine Justice. *Rabbinic Literature and Greco-Roman Philosophy: A Study of Epicurea and Rhetorica in Early Midrashic Writings*. Leiden. 35-50.128-138.
- Grelot, P. (1959). »Les Targums du Pentateuque. Étude comparative d'après Genèse, IV, 3-16.« *Semitica* 9: 59-88.
- Isenberg, S. (1970). »An Anti-Sadducee Polemic in the Palestinian Targum Tradition.« *Harvard Theological Review* 63: 433-444.
- Klein, M. L. (1982). »Assosiative and Complementary Translation in the Targumim.« *Eretz-Israel*, 16 (1982), 134\*-140\*.
- Kuiper, G. J. (1972). *The Pseudo-Jonathan Targum and Its Relationship to Targum Onkelos*. Roma.
- Le Déaut, R. (1961). »Traditions targumiques dans de le corpus paulinien ?« *Biblica* 42: 28-48.
- Levine, E. (1976). »The Syriac Version of Genesis IV 1-16.« *Vetus Testamentum* 26: 70-78.
- McNamara, M. (1978[=1966]). *The New Testament and the Palestinian Targum to the Pentateuch. Second Printing, with Supplement Containing Additions and Corrections*. Roma.
- Prijs, L. (1987[=1948]). *Jüdische Tradition in der Septuaginta*. Hildesheim - Zürich - New York.
- Tov, E. (1992). *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Minneapolis - Assen.
- Vermes, G. (1975[=1963]-a). Haggadah in the Onkelos Targum. *Post-Biblical Jewish Studies*. Leiden. 127-138.
- Vermes, G. (1975b[=1963]-b). The Targumic Versions of Genesis 4:3-16. *Post-Biblical Jewish Studies*. Leiden. 92-126.
- Westermann, C. (1974). *Genesis: I. Teilband. Genesis 1 - 11*. Biblischer Kommentar Altes Testaments, I/1. Neukirchen-Vluyn.

## Summary

The article focuses on the Targum Onkelos (TO), and its rendering of Gn 4:7b. What is the origin of TO's rendering of v. 7b?

The Targumim in general, as the remaining rabbinic literature, in their haggadah of a given text from the Hebrew Bible draw upon other texts. From the formal place of view, TO is an overall quite literary translation of the biblical text. Yet, TO contains exegesis in condensed form, and has its own exegetical methodology. The exegesis tends to reflect the rabbinical tradition, especially as represented by the earliest Midrashim.

The Hebrew text of Gn 4:7 presents the problem of deciding the correct meaning of the word תָּשׁוּב in the first part of the verse. Both the Babylonian and the Palestinian Targumim (PT) have sought to clarify the meaning of this word in its context. All have read the word as a part of the phrase יָעַן אֱשׁוּב - 'forgive sin' or יָעַן אֲשׁוּב - 'forgive misdeed'. TO's exegesis seems to be an abridged version of PT to v. 7. Yet, in v. 7b TO and PT each go their own way. While PT refers to human Free Will and power over the Evil Inclination, TO refers to Repentance.

The investigation confirms the impression that TO in general tends to integrate traditions found elsewhere in the rabbinic literature, traditions which this literature associates with Gn 4:7 and/or the figure of Cain. TO's rendering is consistent, as the Targum's rendering of Gn 4:7b is well in tune with other, relevant Targum texts, both on Gn 4, and on other biblical texts. Associative translation of different targumic texts, as well as analogy with the Septuagint, may have been of some consequence. The Targum may also have connected its interpretation of Gn 4:7 with the conception of »the Gate of Repentance«. But in particular TO's rendering of v. 7b may be a result of a text-immanent reading of the Hebrew Bible text, using texts that have a similar literary structure, and/or identical phrases, or containing the same motif.

All things considered, the investigation has confirmed the overall picture of Targum Onkelos as a typical representative of rabbinic exegesis, concerning both content and exegetical methodology.